

ЯКЩО ПОЛОВЦІ КУМАНИ: АНАЛІЗ ПЕРШОЇ ЛІТОПИСНОЇ ЗГАДКИ ПРО КУМАНІВ У СВІТЛІ ПАРАДИГМИ «ПОЛОВЦІ-АВТОХТОНИ»

До вивчення малодослідженої проблеми походження половців залучено невідпрацьовану істориками інформацію з Патріаршого (Никонівського) літопису про русів-куманів, датовану 876 роком. На основі парадигми «половці-автохтони» заявлено акцент про залежність історії половців від історії Причорноморської Русі: слов'яно-аланського етносоціального середовища, яке, не визнавши феодалізації соціальної практики, стає на захист своїх соціально-політичних інтересів. Акцентовано на «зіткненні» у 882 році в Києві інтересів Поморянської (Прибалтійської) Русі (Рюриковичі) та Причорноморської Русі (Аскольд – Київ; Дир – Туматоракіянь), які були носіями відмінних моделей розвитку земель Подніпров'я. На основі встановленого причинно-наслідкового зв'язку поставлено знак рівності між русами-куманами IX століття і половцями XI століття.

Ключові слова: половці; кумани; поморяни; руси; Причорноморська Русь; алани; парадигма «половці-автохтони».

Русько-половецькі відносини мають багату історіографію [1–6], а от питанню витоків половців історики приділяють фрагментарну увагу. Одностайність в оцінці витоків відсутня. На наш погляд, проблема вимагає повернення до парадигми «половці-автохтони», яка діяла від часу становлення історичної науки до XIX століття [8]. Саме на основі цієї реанімованої парадигми нами у попередніх публікаціях завізовано ряд акцентів: геополітична реальність «Половецька Земля» мала змінні кордони, етнічну основу Половецької землі складають слов'яни (та їх частина, що не визнала державотворчих ініціатив князів з династії Рюриковичів, спрямованих на злам родоплемінних відносин і встановлення феодальних порядків), що вдаються до вимушеної міграції у південному напрямі, і алани-автохтони земель, які зазвичай називають південно-руськими; половці до приходу татар іраномовні (іменна гама князів половецьких – Володар, Урус, Сокал, Овсень, Кобяк – з легкістю прочитується з іранської і слов'янської, що є іранською в своїй основі); етнонім «половці» – самоназва: «захисники» [7; 9].

Означені акценти в оцінці природи полівцтва вимагають від автора «оборони по

всій лінії фронту» у ході боротьби (сподіваємося лише у форматі наукової дискусії) за більшу відповідність концепції (чи то діючої, чи то запропонованої нами) логіці подій. Так виявила себе необхідність розширення кола джерел: до вивчення проблеми витоків полівцтва залучено Никонівський чи Патріарший літопис, в тканині якого викликала інтерес невідпрацьована, на наш погляд, вченими інформація, візуюча половців (якщо вони кумани) даністю праукраїнських земель IX століття. Звідси постало завдання відповідати на питання «чи можемо поставити знак рівності між куманами IX ст. і половцями XI ст.?».

Патріарший літопис записом під 876 роком, по суті, презентує куман населенням земель від Києва (Аскольд) до Туматоракіяні (Дир): «Роди же нарицаемые Русі, иже и кумани, живяху в Ексинопонте, начаша пленовати страну Римлянскую...» [10, с. 13]. Цитоване вимагає уваги до того, що в літописах спостерігаємо дві правописні традиції, в яких вживано етнонім «Русь». І ця обставина провокує акцент: Русій було дві. В одному випадку йдеться про Русь Прибалтійську (слов'ян-поморян), в другому – про Причорноморську Русь. На означення північних ру-

сів літописець вживає лексему «русь», що в називному відмінку має форму закритого складу і, взагалі, слово є односкладовим. А на означення русів-півднян – лексему двоскладову: «русїи», де кінцевий склад відкритий. Отже, маємо «Русь» і «русїи» і, що важливо, руси, підконтрольні київському князеві Аскольду, водночас є куманами.

Акцент про дві (а то й три) Русі не є новим. Інформація про русів північної локалізації наявна в першому критичному узагальненні з історії – «Синописі» Іннокентія Гізеля: «Понеже варяги над морем Балтийским селения свои імуша, языка славенска бяху» [11, с. 16]. Ще одним історичним дослідом, який вмщував такі самі висновки стала праця Георгія Кониського «История русов или малой России» [12].

Предметний інтерес до історії слов'ян-поморян виявив М. Ломоносов, опонуючи «норманській теорії» походження Русі, точніше русів. Він не лише доводив, що руси Рюрика – слов'яни, а й наполягав на тому, що руси – Німану і пруси – «един народ». Історія цієї єдності переривається в XIII ст., коли настав час покатоличення і онімення, у зв'язку з чим до міст Русії Прибалтійської «понаїхали» німці, тому «... живущие в городах дворяне и мещане суть приезжие немцы, которые теми землями около тринадцатого столетия завладели по несправедному папскому благословению» [13, с. 14].

М. Ломоносов наводить перелік джерел на підтвердження заявленій концепції про природу русів-балтів: Повість минулих літ, Новгородський літопис, повідомлення Преторія. Серед аргументів гідронім «Русь» в Понеманні («Восточное плечо реки Немани, впадающее в Курский залив, называется Руса») та ідеологічна (релігійна) спорідненість слов'ян Понемання з новгородськими («Сие все еще подкрепляется обычаями древних прусов, кои сходствуют с варягами (русамі – А. Н.), призванными к нам на владение» [13, с. 10]). Отже, перелічені джерела і наведені М. Ломоносовим аргументи є поясненням до того чому прибула до Новгорода в IXст. етнома називала себе русами і неманцями.

У відношенні прибулих на чолі з Рюриком у літописі вживано ще й анонім «варяги». Звернемося до найдавнішого значення елементу «var». В санскриті «var» означає «во-

да». На цій основі А. Кузьмін у дослідженні «Об этнической природе варягов (к постановке проблемы)» за лексемою «варяги» прочитує значення «морські жителі», «люди моря», вихідці із «серця моря». Афікс «аг» є, на його думку, характерним для мови прибалтів [14]. Утім автор робить акцент на тому, що санскритомовний елемент «var» прийшов до слов'ян-прибалтів з кельтського етносередовища. Така аргументація діє на користь норманського походження Рюрика. Та елемент «var» предметно проявляє себе і на сучасній карті Росії: Вара – озеро в Олонецькій губернії; Варз, Варзуза – річки в Мурманському повіті Архангельської губернії; Варзуга – річка в Пінезькому повіті Архангельської губернії і т. ін. Памятаймо: гідроніміка – реліктовий рівень мови. І ця обставина значно розширює географію побутування елементу «var». Щодо афікса «аг»: сучасна осетинська (іранська мова) саме в етнонімах вмщує такий.

Є. Класен 1854 року опублікував дослідження «Новые материалы для древнейшей истории славян вообще и словяно-русов дорюриковского времени в особенности с легким очерком истории руссов до Рождества Христова», в якому доводив, що варяги – особлива соціальна каста, яка побутувала у різних народів: датчан, норвежців, англійців, біломорців, урманців, слов'ян-поморян. Як приклад, посилаючись на Дітмара, Є. Класен акцентує: у бодричів були особливі озброєні охоронці-спостерігачі за збереженістю товару, який називався «вар» (значить діюча в українській і російській мові лексема «товар» – трансформанта чи мутанта від «вар»), у венеційців-лужицян оберігачів товару називали «воорогай». Автор зауважує: «По сие время (XIX ст. – А. Н.) слово «варяг» означает в Тамбовской губернии: занимается развозною торговлею. В Москве «варягами» называют торговцев-ходебщиков. Поговорка же «полно варяжничать» означает «перестань выторговывать» [15]. Отже, руси-неманці, здійснюючи контроль водного торгового шляху, не могли не виокремити зі свого етносередовища спеціалізовану касту: варягів.

Якщо визнати аргументи М. Ломоносова, акумульовані в так званій «антинорманській теорії», то намалюється наступне: руси-неманці-варяги – складова збірної «поморя-

ни», що були на IX ст. з слов'янами новгородськими, кривичами, сіверянами одного культурно-досвідного кореня. Економічні й політичні зв'язки перелічених етноосередків носили характер постійних і тісних, оскільки водний торговий шлях «з варяг в греки» являв собою, за свідченням Патріаршого літопису, рух водними артеріями (річками) і резервуарами (морями), що об'єднували землі (бо сполучали їх) полян, кривичів, сіверян, слов'ян новгородських, поморян.

Вчитаемось в літописні рядки: «Поляном же живущим особе по горам и бе путь из варяг в Греки, из грек: по Дніпру, и вверх Днепра волок до Повоти, по Повоти выйти во Илмерь во озеро великое, изъ него же течет Волховъ и течет въ озеро великое Нево, и того озера устье течеть въ море Варяжьское, по тому морю внити до Рима, отъ Рима по тому же морю ити къ Царюграду, а отъ Цареграда приити въ Понтъ море, въ неже течеть Днепръ река» [10, с. 3]. Це був рух за координатами: Дніпро – Варязьке море – Протока Каттегат – Північне море – Протока Ла-Манш – Атлантичний океан – Гібралтарська протока – Середземне море – Егейське море – Протока Босфор – Чорне море. Означений торговий шлях поєднував два відмінні в культурно-досвідному відношенні світи, що і робило його над прибутковим. Звідси високий соціальний імунітет варягів і рівень впливу на подальшу історію слов'ян.

На координати шляху «із варяг в греки», і рівень економічного успіху населення причетного до нього, звертає увагу М. Ломоносов: «В российских пределах великий Новгород, Ладога, Смоленск, Киев, Полоцк паче прочих процветали силою и купечеством, которое из... Южной Двины и из Невы по Варяжскому морю в дальние государства простиралось и состояло в товарах разного рода и цены великой. Меж другими славенскими селениями оставил по себе с развалинами великую славу пребогатый купеческий грод и пристань Виннета при устьях реки Одры; разорен около помянутых времен от датчан» [13, с. 25].

Іван Забелін називає «вуста річок» «торговими гніздами», куди зліталися різні народи, а значить це були міста і місця міжнародної торгівлі. Звідси пояснення до переваг економічного характеру: «Вендская земля

находилась в самой середине европейского материка у северного моря, занимала чрезвычайно выгодное положение для торговли на все страны. Море открывало свободный путь на север, на восток, и запад, река Одра протягивала сообщение к Дунаю и стало быть к Адриатическому и Черному морям... До крестовых походов вся торговля средней Европы с востоком шла через Славянское Поморье, если не была исключительно в его руках. То, что впоследствии стало известным под именем Ганзейского союза, было только продолжением старого и по преимуществу славянского торгового движения на Балтийском море» [16]. І. Забелін, посилаючись на Плінія, зауважує, що саме венети (руси) керували цією торгівлею [16].

Етнічні осередки, дислоковані на означеній територіальній паралелі, до окатоличення і християнізації функціонували в контексті єдиної системи знань і вірувань: спостерігається тотожність божої ієрархії: Триглав – Сварог, Перун, Світовид, які презентують картину світобудови і спектр морально-етичних норм. Як приклад, на острові Рюген (басейн Варязького моря: південне узбережжя) діяв храм Світовида, який поруйнували датчани в процедурі свого наступу на слов'ян. І в той же час пантеон богів, що «витікав» із ідеї такого ж Триглава, «реанімує» у Києві Володимир І.

Проблема Причорноморсько-Азовської Русі має свою історіографію, до аналізу якої вдається С. Кириленко в дослідженні «Причорноморсько-Азовська Русь: історіографічний нарис» [17]. Автор розпочинає огляд наукових надбань в означеній проблемі з напрацювань Д. Іловайського і М. Грушевського, погляди яких вилились у заочні дебати. Аналіз і коментарі С. Кириленка короткі. Він візує позицію Д. Іловайського (непоодинокую) [18, с. 480–496; 19] про три Русі й позицію М. Грушевського, який категорично не визнавав поглядів першого. У М. Грушевського Русь одна – Подніпровська. Він негативно оцінює методи дослідження Д. Іловайського, який спираючись на писемні джерела, як на наш погляд, для свого часу зробив досить вагомий внесок в акцентуацію проблеми трьох Русій.

Зауважимо, що М. Грушевський визнає славенськість Подоння на X століття:

«... славенське розселення пішло далеко за Сулу на схід і полудень. Від Прокопія ми знаємо, що в першій половині VI ст. слов'янська колонізація наближалась, або навіть, може й досягала Азовського моря.... В усякім разі слов'янська колонізація займала басейн Дона. З сим згоджуються відомості арабських писемників» [20, с. 194]. Та вчений не визнає за етноосередками південного базування права називатися русами. В примітках до тому першого «Історії України-Руси» означеній проблемі присвячує статтю «Непевні або хибно до Руси прикладані звістки VII–IX віків», у якій безапеляційно нав'язує писемним джерелам, що презентували Південну Русь, імідж «хибних звісток», «баламуцтв» [20, с. 563]. Своїм авторитетом він, власне, «поховав» концепцію про дві Русі, що призвело до появи «мертворожденної» в українській історичній науці «антинорманської теорії», яка виключає літописну інформацію про прикликання Рюриковичів. На початку XX ст. за історію Причорноморської Русі міцно тримається В. Пархоменко [21–23]. Сучасні історики повертають увагу до цієї геополітичної реалії, та таких яскравих дискусій в даній проблемі, що маємо в XIX ст., не знайдемо [24; 25]. У цьому досліді будемо виходити з ідеї про існування в IX ст. двох Русій. Їх зустріч відбудеться у Києві 882 року.

Перед тим як акцентувати на характері цієї зустрічі, аргументуємо об'єднання русобалтів з новгородцями. Задекларовані ідеологічна єдність, економічні і політичні зв'язки підсилювали і кровно-родинні стосунки, адже русобалт Рюрик – це зять новгородського князя Гостомисла, який ініціює процес об'єднання (шляхом прикликання русобалтів до Новгорода) слов'ян всієї північної територіальної паралелі: від Понемання до Новгорода. Визначимо мотив до інтеграції русів-неманців-варягів – поморян і слов'ян новгородських. Північно-східна спільнота (слов'яни новгородські, кривичі – як мінімум) переживає процес соціальної стратифікації, спровокованої двома факторами: посиленою урбанізацією і входженням соціуму в процес феодалних відносин. Міста, як соціоосередки об'єднували як різні виробничі сили і страти, так і різні в культурно-досвідному відношенні етнокомпоненти. Ця різниця не могла надалі утримуватись і функціонувати в кон-

тексті звичаєвого права, яке у кожного етнокомпоненту мало характеристичні особливості. Вона вимагала застосування практики кодифікованого права для урегулювання конфліктів, що супроводжували дійсність. Таким досвідом володіли русобалти, запозичивши його через економічні (як мінімум) зв'язки з франками, які, у свою чергу, успадкували цей досвід від Риму. Потребу кодифікованого права анонсує текст Патріаршого літопису: «... Словене, рекуче Новгородци, и Меря, и Кривичи ... начаша сами себе владети и города ставити; и не бе въ нихъ правды, и воста родъ на родъ, и рати, и плененные, и кровопролития безпрестани» [10, с. 8–9].

Як бачимо, проблеми в означеному етносередовищі розпочалися у зв'язку з поширенням практики будівництва міст: «начаша города ставити». Ефект узгодження соціальної практики кардинально залежав від введення кодифікованого права – «правди», яка обере на себе в державі Русь назву Руська Правда. Означений звід законів, новгородський князь Ярослав не написав, як свідчить літопис, а списав, тобто адаптував і це був глибокий рівень адаптації.

Поділ імперії Карла Великого між його онуками Лотарем, Людовиком Немецьким (точніше Неманським) і Карлом Лисим (Верденська угода: 843 рік) призведе до втрати русами-неманцями – варягами-поморянами контролю як над торговим шляхом «із варяг в греки», так і над частиною «бурштинової дороги». Саме означені обставини спрямують міграцію Рюрика і представників його роду до Новгорода. Втративши контроль над одним торговим шляхом, прибульці торують новий: Дніпро-Чорне море-Візантія. Такий акцент знаходить своє пояснення в походах Рюриковичів на Візантію.

Правитель русів-куманів Аскольд, усвідомлюючи перспективу претензій Рюриковичів, береться до завдання встановити владу над водним торговим шляхом «Дніпро – Чорне море»: «Роди же нарицаемые Русні, иже и кумани, живяху в Ексинопонте, начаша пленовати страну Римлянскую, и хотеху поити и в Константинград, но възбрани им вышний промысел, паче же и приключися им гнев божий, и тогда возвратишася тщи князи их Аскольд и Дир. Василий же много воинствова на Агаряны и Манихеи. Сотвори

же и мирное устройство с прежереченными Русі, и приложи сих на хрестиянство, и обещававшееся креститися, и просимо архиерея, и посла к ним царь» [10, с. 13]. Чи могло вжите літописцем «агаряни» у відношенні русів-куманів визначати релігійну орієнтацію? Ні, бо змагання сторін завершуються заявкою Аскольда на хрещення. Агаряни – від латинського «агар» – земля. Отже, руси-кумани – землероби. Чому «маніхеї»? Маніхейство – вчення спрямоване проти ідеї і практики будівництва держави. В. Ключевський свого часу писав, і в цьому ми з ним солідарні, про зіткнення в моменті становлення держави двох початків: «загального добробуту», за яким і стоїть держава, – й індивідуального економічного інтересу [26].

Руси-поморяни усвідомлюють світові зміни, тому переслідують мету розбудови держави, аби не переживати (як після Верденської угоди) і надалі повне знищення права на реалізацію свого економічного інтересу. Руси-півдняни, позбавлені хазарами незалежності, плекають на цьому етапі свого розвитку лише ідею захисту індивідуального інтересу. Чому у них відсутній попит на державу? Відповідь у всебічній патріархальності

південного (від Києва до Чорного моря) слов'янського світу.

У X столітті, у зв'язку з державотворчими кроками Володимира Першого, настав апофеоз у зіткненні цих двох інтересів, за якими були оті самі дві Русі. На цьому моменті кумани стануть половцями (захисниками), адже перший прихід половців до Києва на чолі з Володарем літопис датує 1000-м роком [9]. Стає очевидним, що різний досвід двох Русій, проектує різні програми розвитку, за наявності різниці в потенціалі. Означена різниця через десятиліття розірве навіпіл землі належні державному утворенню Русь, що призведе до появи двох геополітичних реалій: Руська Земля, Половецька Земля. Земний простір від Києва (а з середини XI ст. від Переяслава – всього лише на декілька десятків кілометрів південніше Києва) до Чорного моря буде куманським, половецьким: слов'яно-аланським. У XIII ст. цей світ через експансію татар отримає культурно-досвідну ін'єкцію, яка утім майже не змінить генотип, не призведе до відторгнення, набуті тисячоліттями, духовної традиції. Такому погляду на історію можна опонувати, та йому не відмовити у логіці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Голубовский П. В. Печенеги, торки и половцы до нашествия татар. История южнорусских степей IX–XIII вв. / П. В. Голубовский. – Киев : Ун-т. тип., 1884. – 254 с.
2. Кудряшов К. В. Половецкая степь: Очерки исторической географии / К. В. Кудряшов. – М.: Географгиз, 1948. – 162 с.
3. Плетнева С. А. Половецкие каменные изваяния / Светлана Плетнева // САИ. М., 1974. – (Е 4–2.). – 200 с.
4. Плетнева С. А. Половецкая земля / Светлана Плетнева // Древнерусские княжества X–XIII вв. – М.: Наука, 1975. – С. 260–301.
5. Якубовский А. Ю. Дешт и Кыпчак (Половецкая степь) в XI–XIII вв. до прихода монголов // Греков Б. Д., Якубовский К. А. Золотая Орда. Л., 1937. – С. 11–25.
6. Расовский Д. А. Пределы Поля Половецкого в кн. Половцы. Черные клобуки: печенеги, торки и берендеи на Руси и в Венгрии. Проект «Суюновы: историко-генеологическое исследование». Вводная статья Храпачевский Р. П. Кочевники Восточной Европы в работах Д. А. Расовского 2012 textarchive.ru/2903296-p20.html 14.10.15.
7. Агафонова Н. Половці в Подунав'ї: короткий історіографічний огляд / Надія Агафонова // Дунайські наукові читання: європейський вимір і регіональний контекст : матеріали міжн. науково-практичної конф., присвяченої 75-річчю Ізмаїльського державного гуманітарного ун-ту (15-17 жовтня, 2015). Т. 1 : Історія. Економіка. Педагогіка. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ; «СМИЛ», 2015. – С. 9–11.
8. Агафонова Н. В. Втрати історичної науки від встановленої в XIX столітті державної практики «охранительной истории»: до питання про культурно-досвідні витоки пічонагів і половців / Надія Василівна Агафонова // Генерація наукових ідей: соціально-економічні, суспільно-політичні, гуманітарні, історичні, культурологічні та правові аспекти досліджень проблем сучасного українського суспільства. – Вип. 1. – Первомайськ : ПФ КІРУЕ, 2011. – С. 113–121.
9. Агафонова Н. В. Етнікон половці у контексті реанімованої парадигми «половці – автохтони»: спроба полідисциплінарного аналізу / Надія Василівна Агафонова // Гуржіївські історичні читання. – Вип. 10. – Черкаси, 2015. – С. 121–129.

10. Полное собрание русских летописей. Патриаршая или Никоновская летопись. – [Т. 9–10]. – М : Наука, 1965.
11. Гизель Иннокентий. Синописис или краткое описание от различных летописцев о начале славянского народа / Иннокентий Гизель. – 1768. – 290 с.
12. Конисский Георгий. История Русов / Георгий Конисский. Репринтное воспроизведение издания 1846 года. – РИФ : Дзвін, 1991. – 262 с.
13. Ломоносов М. В. О величестве и поколениях славянского народа / Михаил Васильевич Ломоносов. В кн. : Славяне и русь: Проблемы и идеи – М., 1997.
14. Кузьмин А. Г. Об этнической природе варягов / А. Г. Кузьмин // Вопросы истории. – № 11. – 1974. – С. 54–83.
15. Классен Е. Новые материалы для древнейшей истории славян вообще и словяно-русов дорюриковского времени в особенности с легким очерком истории руссов до Рождества Христова / Е. Классен. – Вып. I.– М., 1854.
16. История русской жизни с древнейших времен. Сочинение Ивана Забелина. Ч. 2. История Руси от начала до кончины Ярослава.– Изд. 2 / Под ред. А. В. Орешникова. – Москва : Синодальная типография, 1912 az./ib.ru/z/zabelin_i_e/text_0060.shtml.
17. Кириленко С. О. Причорноморсько -Азовська Русь: історіографічний нарис / С.О. Кириленко // Український історичний журнал. – № 5. – 2004.– С. 39–47.
18. Геденонов С. А. Варяги и Русь. В 2-х частях / С. А. Геденонов / Автор предисловия, комментариев, биографического очерка В.В. Фомин. – 3-е издание, дополненное. – М. : НП ИД «Русская панорама», 2005. – 664 с. илл., библи. 98+373 наим.
19. Вельтман А. Митрополия Великой и Малой Руси на Дону / А. Вельтман. – М., 1866. – 86 с.
20. Грушевський Михайло. Історія України-Руси в одинадцяти томах, дванадцяти книгах / Михайло Грушевський. – Київ : Наукова думка, 1991 Т. 1. – 648 с.
21. Пархоменко В. Начало христианства на Руси. Очерки из истории Руси IX-X веков / В. Пархоменко. – Полтава, 1913.
22. Пархоменко В. У истоков русской государственности (УП-IX века) / В. Пархоменко. – Л., 1924.
23. Пархоменко В. Початок історично-державного життя на Україні / В. Пархоменко. – К., 1925.
24. Крисаченко В. С. Україна на сторінках Святого Письма та витяги з першоджерел, що засвідчують процес поширення на теренах України від апостола Андрія до князя Володимира / Валентин Семенович Крисаченко. – К. : Наукова думка, 2000. – 486 с.
25. Галкина Е. С. Русский каганат и остров русов / Е. С. Галкина, А. Г. Кузьмин // Славяне и Русь: Проблемы и идеи. – М., 1997. – 456 с.
26. Ключевский В.И. Курс русской истории / Василий Йосипович Ключевский. Сочинения в 8-ми т. [Т. 1]. – М., 1956.

Агафонова Н. В., Одесский национальный экономический университет, Одесса, Украина

ЕСЛИ ПОЛОВЦЫ КУМАНЫ: АНАЛИЗ ПЕРВОГО ЛЕТОПИСНОГО ВОСПОМИНАНИЯ О КУМАНАХ ОТНОСИТЕЛЬНО ПАРАДИГМЫ «ПОЛОВЦЫ-АВТОХТОНЫ»

К изучению малоисследованной проблемы происхождения половцев задействована неотработанная историками информация из Патриаршей (Никоновской) летописи о руссах-куманах запись, датированная 876 годом. На основе парадигмы «половцы-автохтоны» заявлен акцент о зависимости истории половцев от истории Причерноморской Руси: славяно-аланской этносоциальной среды, которая, не признав феодализации социальной практики, выступает в защиту своих социально-политических интересов. Акцентировано на столкновении в 882 году в Киеве интересов Поморьянкой (Прибалтийской) Руси (Рюриковичи) и Причерноморской Руси (Аскольд – Киев; Дир – Туматоракьянь), которые были носителями разных моделей развития земель Поднепровья. На основе установленной причинно-следственной связи поставлен знак равенства между половцами, куманами, руссами, сведения о которых датированы в летописях IX веком.

Ключевые слова: половцы; куманы; поморяне; русь; аланы; Причерноморская Русь; парадигма «половцы-автохтоны».

Agafonova N., Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

IF KUMANUS POLOVETS: ANALYSIS OF THE FIRST MENTION OF KUMANO IN THE LIGHT OF PARADIGM

Polovtsian past Ukrainian territory – one of the important problems of historical research. Scientists mainly paying attention of relations with Russian Polovtsian, leaving practically no attention to the question of the origin of the Polovtsian. At the dawn of domestic science (seventeenth century), scientists, thinkers time presented Polovtsian autochthonous: the social mass, which did not recognize the practice of building a state of the princes of the Rurik dynasty. We

have in previous publications in the light of this paradigm made an attempt to prove the Iranian linguality Polovtzy considering ethnonym «Cumans» as a self in the sense of «defenders».

This article discusses one of the chronicle reports (dating back to 876 g), which refers to the Rus-Kum. Our interest in Kumans defined tradition, in which Cumans and Polovtsian are equal. At the same time, in the annals reveal two transcription: «Rus» and «rusii.» On this basis, it is necessary to consider the existence of two RUSSO: Varangian and the Black Sea region. This question has its own historiography, which provides a basis to assert that carriers ethnonym «Cumans» – a social reality past Ukrainian land of the 9th century. Rus-Kum associated with the territory of Kiev (Askold) to Tumorakiyani (Deer). Rus-Kumalo (base whom were Slavs and Alans) land Dnepr and Don region during the reign of Vladimir Rus' (980–1015), when the process of formation of new, feudal order takes the character of irreversible exclude yourself from the participants in the construction of the state and to protect social practices, based on type of interest, not the stratum. So it mean that it gives the right to conclude between Russ Kumans IX century Polovtsi XI century, can be put on the basis of the logic of events, and the correspondence principle causation, they are equal. So it means that «Cumans» to «Cumans» is due to historical circumstances. Such accents increase the viability of the paradigm «Polovtsi-autochthonous» support the idea of reading the ethnonym «Cumans» as a self – «defenders».

Key words: the Polovetsian; Kumans; Pom pomoryane; Russ; Alans; Russian Black Sea area; the paradigm «Polovtsi-autochthonous».

Рецензенти: д-р. іст. наук, професор **Котляр Ю. В.**
д-р. іст. наук, професор **Тригуб П. М.**

© Агафонова Н. В., 2016

Дата надходження статті до редколегії 07.03.2016